

Kielitieteen rivit rakoilevat:

Tohtoriohjelman verkkosivu uusiksi, humanistipalkinto memetiikalle

PATRIK AUSTIN

SKEPTIKKOON (1/2021) kirjoittamassani artikkelis- sa neuropsykologian ja kognitiotieteen asiantun- tijat tyrmäsivät suomalaisten kielentutkijoiden aivohumpuukin. Vastinetta ei pyynnöistä huo- limatta saada, koska arvostelun keskiöön joutu- nut Suomen kognitiivisen kielentutkimuksen yhdistys (FiCLA) ei ole halukas kommentoimaan kirjoitustani Skeptikossa, jota se ei pidä ”houkuttelevana foorumina”. Eikä muutakaan tahoja tahdo löytyä.

Jokin on sentään muuttunut. Artikkelin lähdeviittei- siin linkittämäni Helsingin yliopiston kielentutkimuk- sen tohtoriohjelman verkkosivu tyhjjeni kesällä 2021 pa- laten uudistettuna syyslukukautta varten. Alkuperäinen, opintosuunnitelmasta 2020–2023 lainattu ”kognitiivista ja funktionaalista” kielitiedettä koskeva muotoilu¹ on nyt korvattu ”synkronisilla ja diakronisilla kielentutkimuk- sen lähestymistavoilla”². Näin humanistinen tiedekunta pyrkii palaamaan vanhaan jakoon, jossa biologia jätetään biologeille. Ihan niin helppoa se ei kuitenkaan taida olla.

”KRITIIKKI VOIDAAN MYÖS VAIETA KUOLIAAKSI”

KIRJOITUKSESTANI keskusteltiin Facebookin Kielitiede- ryhmässä³, jossa kymmenet kielentutkijat ilmaisivat när- kästystään. Kommentoijien mielestä olin johtanut asian- tuntijoita harhaan, kirjoitukseni on hyvien tapojen vas- tainen, ja ongelmana on se, etten tee, kuten professorit käseivät.

Opiskelijat vaativat artikkelilleni kovasanaista vasti- netta, jota toivottiin erityisesti professori Tiina Onikki- Rantajääsköltä. Hän kuitenkin perusteli haluttomuutta kommentoimalla: ”*Jos Skeptikko-lehti julkaisee sel- laisia vihjauksia tuulesta temmattuihin salaliittoteorioihin kuin linkin takaisessa kirjoituksessa, se ei ole houkutteleva foorumi.*” Toisaalta Onikki-Rantajääskö kirjoittaa: ”*kri- tiikkisi ytimessä on sellaista, jossa minä ja monet muut kog- nitiivisiksi kielentutkijoiksi itseään kutsuvat ovat samoilla linjoilla.*”

Jaa-a, mistä nämä sitten erottaa? Onikki-Rantajääskö viittaa artikkelissaan⁴ haastattelemani Schwarz-Frieselin kritiikkiin sekä myös Esa Itkoseen, jota hän pitää kog- nitiolingvistiinä. Itse näen Itkosen kirjoituksissa ainoastaan Kognitiivisen Kielitieteen⁵ ja Konstruktiokieliopin⁶ kritiik- kiä, ja tämä on varmaankin piinannut FiCLAA pitkästi. Ajatus siitä, että tutkimus olisi menossa tieteellisempään

suuntaan, ei ainakaan ole tosi. Päinvastoin FiCLA on nos- tanut rahoitusväyliensä avulla ammattilaisrajaan nuoria suojattejaan. Nämä ovat toimittaneet uuden suomenkieli- sen metodiikkakirjan, jossa eläkkeelle jääneen Itkosen kri- tiikki todetaan virheelliseksi ja vanhentuneeksi.

Kyiseissä teoksessa *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV* Reetta Konstenius ja Markus Hamunen⁷ rajaavat kieliteorian kolmeen mahdolliseen lähestymistapaan. Ensimmäisenä on Chomskyn perätön väite kieligenis- tä, toisena Skeptikossa ruodittu Lakoffin ruumiillistu- misteoria ja kolmantena memetiikka: kirjoittajat viittaa- vat erityisesti Daniel Dennettiin sekä William Croftiin, joka kutsuu kielimeemejä lingveemeiksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantama teos on fantasiaa, jo- ta voidaan luetuttaa virallisena totuutena kieltenopiskeli- joilla seuraavan parin vuosikymmenen ajan. Se rajaa tar- koitushakuisesti muut lähestymistavat tieteelle suunnat- tujen resurssien ulkopuolelle.

EPÄSELVYYS OPETUKSEN SISÄLLÖSTÄ

PROFESSORIEN MUKAAN puheenvuoroani ei pitäisi ottaa tosissaan, koska siinä on kyse salaliittoteoreetikon omi- tuisista ajatuksista.

Päällimmäisenä kysymyksenä ei ehkä olekaan, onko memetiikka pätevää tiedettä vai ei, vaan mitä yliopisto- opiskelijoihin ”iskostetaan”: onko se nimensä vaihtanutta memetiikkaa vai ei? Memetiikan kannalta teoria on it- sessään meemi, joka adaptoituu vallitseviin olosuhteisiin mutatoitumalla eli vaihtamalla nimeään.

Humanistien kannalta ajatus kielyksiköiden elon- kamppailusta kulki ensin nimellä sosiaalidarvinismi. Kun tiedemaailma hylkäsi sen, nimi vaihdettiin me- metiikaksi. Kun memetiikka hylättiin, sen kannattajat muuttivat nimen monisäikeiseksi adaptiiviseksi järjes- telmäksi eli CAS:ksi (*Complex Adaptive System*), käyt- töpohjaiseksi lähestymistavaksi, konstruktiokieliopiksi, emergentismiksi, funktionalismiksi ja sosiaalisesti konst- ruktioismiksi. Tällä hetkellä ajatusta nimitetään ”socio- lingvistiikaksi” ja seuraavana listalla on arvatenkin synk- roninen ja diakroninen lähestymistapa.

Kuka on siis oikeassa? Suomalainen tiedeakatemia il- maisi selkeän kantansa myöntämällä vuoden 2021 huma- nistipalkinnon ja 15 000 euroa taskurahaa⁸ kritisoihalle- ni (1/2020) Kaius Sinnemäelle, joka on aiemmin saanut GramAdapt-tutkimukselleen puolentoista miljoonan eu-

ron apurahan. Arvioni mukaan kyseessä on memetiikka, ja esitin asiasta näyttöä Helsingin yliopistolla keväällä 2019 pitämässäni esitelmässä. Sinnemäen sekä hänen työtoverinsa yleisen kielitieteen professorin, Tiedeakatemian jäsenen Matti Miestamon mukaan esitelmästäni ja kirjoituskustantani ei millään tavalla käy ilmi kyseessä olevan memetiikka, ja heitä toki kuullaan ensisijaisesti yliopistopiireissä.

ROHKEAMPAA HUMANISMIA?

TIEDEAKATEMIAN PERUSTELUISTA jää epäselväksi, mistä hyvästä Sinnemäki palkitaan, vaikka perusteluissa keuhataan hänen kontaktejaan sekä jo saamiaan apurahoja. Kaiken järjen mukaan humanistipalkinnon vastaanottaminen ennakoiki merkittäviä tutkimustuloksia, vaikka niitä saataneenkin nähdä vasta vuoden 2023 paikkeilla.

Palkintohaastattelussaan Sinnemäki kertoo yllättyneensä tunnustuksesta ja väistää kysymykset GramAdaptista keskittyen kymmenen vuotta vanhaan väitöskirjaansa sekä luterilaisuuden tutkimukseensa. Kun ottaa huomioon, kuinka monelta humanistitutkijalta palkinto jäi saamatta, kysymykseen lienee syytä palata tutkimusraportin ilmestyttyä. Sinnemäki kertoo tutkimuksensa, miksi ihmiskielet ovat sellaisia, kuin ne ovat, joten parin vuoden kuluttua meidän pitäisikin esittää kiusallinen kysymys ”No miksi?” Onko tutkimuksessa löytynyt todistusaineistoa sen edustamalle CAS-ajatukselle?

Jotain tällaista professori Anna Mauranen kalastelee Tiedeakatemian palkintohaastattelussa Sinnemäen vanhaan kompleksisuustutkimukseen liittyen, sitä kun on joskus väitetty lähtökohdiltaan rasistiseksi. Kyseessä on siis rohkea ja ennakkoluuloton avaus: kovaa tiedettä, ei mitään humanistista pullamössöä.

Sinnemäki kertoo väitöskirjansa johtopäätöksen olleen, ettei kielten vertailu kokonaisuutena ole mahdollista, tai että sellainen päättyy menetelmällisiin ongelmiin. ”Ja toiseks mä en näe sitä yksinkertaisesti vaan mielenkiintoisena kysymyksenä...”, hän tuumailee. Arvatenkin tälle jaaritukselle on pian luvassa puolentoista miljoonan arvoista jatkoa.

SALALIITTOTEORIOIDEN UHRIT

SINNEMÄKI ILMOITTAU uuden tutkimuksensa teoreettiseksi lähtökohdaksi yllämainitun CAS:n viitaten⁹ tanskalaistutkija Morten Christiansenin kirjoituksiin. Kuvauksen¹⁰ on tunnistanut memetiikaksi Blackmore¹¹.

Roslyn Frank selventää, että CAS-käsite valittiin memetiikan ”uudelleenmuotoiluksi”.¹² Kovin kauas ei omena puusta putoa, sillä Sinnemäen¹³ lähteistä löytyvä muotoilu¹⁴ viittaa suoraan Dawkinsin teokseen *The Blind Watchmaker*.

Tuleeko tämä muka yllätyksenä? Jouni Rostila on kirjoittanut avoimesti memetiikan, konstruktioikieliopin, Croftin ”funktionalismin” sekä kotimaisten tutkijoiden yhteneväisyyksistä¹⁵ ilman, että hänet olisi leimattu hulluksi – mahtaisiko johtua siitä, ettei Rostilan kirjoituksessa ole kyse kritiikistä. Rostila on lisäksi pitänyt aiheesta esitelmää. On siis todennäköistä, että kielitieteilijät ovat

asiasta riittävän tietoisia, ja nyt noussut halu mitätöidä minut salaliittoteoreetikkona johtuu vain käytännön syistä.

Memetiikka on ututettu salavhikaisesti yliopistojen viralliseksi tutkimuslinjaksi vaihtamalla sen nimeä monesti, mutta kuka tahansa memetiikan tunteva tunnistaa teorian aina samaksi. Ilman tällaista ”sopeutumista” olisi selvää, ettei se saisi näin mittavia rahoja, onhan kyse ajatuksesta, joka on kerta toisensa jälkeen lytätty tiedemaailmassa aina *Skeptic Encyclopedia of Pseudosciencea* myöten¹⁶.

Kuka sitten on oikeassa? Kuten olen saanut Helsingin yliopistolta kuulla, ”tällaisissa asioissa kuunnellaan professoria”. Asiaa voi siis tiedustella suoraan yliopistolta. Silloin tutkimus on tai ei ole memetiikkaa riippuen siitä, kuka kysyy ja mille ollaan milloinkin myöntämässä rahoitusta. Kyseessä onkin siis varsinainen kulttuurievoluution huipentuma.

1 <<https://web.archive.org/web/20200715061052/https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/tohtori-koulutus/tutkijakoulutja-tohtoriohjelmat/humanistis-yhteiskuntatieteellinen-tutkijakoulu/kielentutkimuksen-tohtoriohjelma>>

2 <<https://www.helsinki.fi/fi/hakeminen-ja-opetus/hae-tohtoriohjelmiin/tutkijakoulu-ja-tohtoriohjelmat/humanistis-yhteiskuntatieteellinen-tutkijakoulu/kielentutkimuksen-tohtoriohjelma>> [viittauspäivä 24.11.2021]

3 <<https://www.facebook.com/groups/kielitiede/posts/2051769644977431>> [viittauspäivä 24.11.2021]

4 Tiina Onikki (2000) Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksestä. Teoksessa Airola, Koskinen ja Mustonen (toim.) *Merkillinen merkitys*. Helsinki: Gaudeamus.

5 Esa Itkonen (2016) An assessment of (mentalist) cognitive semantics. *Public Journal of Semiotics* 7(1).

6 Esa Itkonen (2011) Konstruktioikielioppi ja analogia. *Virittäjä* 4/2011.

7 Reetta Konstenius ja Markus Hamunen (2020) Tieto, tieteellinen tieto ja tieteellinen menetelmä. Teoksessa (toim.) Luodonpää-Manni, Hamunen, Konstenius, Miestamo, Nikanne ja Sinnemäki (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: SKS.

8 <<https://web.archive.org/web/20211113080046/https://www.acadsci.fi/apurahat-ja-palkinnot/suomalaisentiedeakatemia-humanistipalkinto.html>>

9 Kaius Sinnemäki (2014) Cognitive processing, language typology, and variation. *WIREs Cognitive Science* (5), 477–487.

10 Morten H. Christiansen ja Nick Chater (2008) Language as shaped by the brain. *Behavioral and Brain Sciences* 31(5), 489–558.

11 Susan Blackmore (2008) Memes shape brains shape memes. *Behavioral and Brain Sciences* 31(5), 513.

12 Roslyn M. Frank (2008) The language–organism–species analogy: a complex adaptive systems approach to shifting perspectives on ”language”. Teoksessa Frank et al. (toim.) *Sociocultural Situatedness*. Berlin: De Gruyter.

13 Kaius Sinnemäki ja Francesca di Garbo (2018) Language structures may adapt to the sociolinguistic environment, but it matters what and how you count: a typological study of verbal and nominal complexity. *Frontiers in Psychology*, 14 August.

14 Beckner et al. (2009) Language is a complex adaptive system: position paper. *Language Learning* 59:Suppl. 1, 1–26.

15 Jouni Rostila (2005) Konstruktionsgrammatik som en funktionalistisk generative grammatik. *Puhe ja kieli* 25(4), 227–241.

16 James W. Polichak (2002) Memes as pseudoscience. Teoksessa Shermer (toim.) *The Skeptic Encyclopedia of Pseudoscience, Vol. 1* Santa Barbara: ABC Clío.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen tohtorikoulutettava.